

Projekat „Prava deteta u Srbiji – Unapređivanje položaja dece u pravosudnom sistemu Republike Srbije“

**Konačni izveštaj o praćenju sudske prakse o položaju
maloletnih žrtava krivičnih dela pred sudovima u Republici
Srbiji u 2020. godini**

Beograd, 2022.

Projektni zadatak: Konačni izveštaj o praćenju sudske prakse o položaju maloletnih žrtava krivičnih dela pred sudovima u Republici Srbiji u 2020. godini, a u okviru projekta „Prava deteta u Srbiji – Unapređivanje položaja dece u pravosudnom sistemu Republike Srbije, podržanog od strane Evropske unije i UNICEF-a u Srbiji.

Ugovorne strane: ASTRA – akcija protiv trgovine ljudima i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (u nastavku: Institut).

Rukovodilac projektnog zadatka: dr Milica Kolaković-Bojović, viši naučni saradnik Instituta

Autor Izveštaja: dr Milica Kolaković-Bojović, viši naučni saradnik Instituta

Članovi istraživačkog tima: dr Olga Tešović, sudija i predsednik Osnovnog suda u Požegi i Ivana Milovanović, sudija Višeg suda u Nišu

Izjava odricanja od odgovornosti: Sadržaj ove publikacije predstavlja stanovište autora i u potpunosti je njihova odgovornost. Evropska komisija ne prihvata odgovornost za upotrebu niti verodostojnost informacija koje publikacija sadrži.

Sadržaj

Sažetak	4
Uvod.....	5
Metodologija i postupak prikupljanja i obrade podataka.....	6
1. Metodološki pristup.....	6
2. Uzorak	7
3. Izazovi.....	7
Nalazi.....	8
1. Struktura krivičnih dela	8
2. Učinioci krivičnih dela izvršenih na štetu deteta	9
3. Oštećeni	12
4. Položaj oštećenog na glavnom pretresu.....	14
5. Imovinskopravni zahtev oštećenog	17
6. Sudske odluke	19
7. Pravo na pravni lek.....	20
Lista preporuka za unapređenje	21
Aneks I: Upitnik za potrebe prikupljanja podataka o sudskoj praksi	22

Sažetak

Monitoringom sudske prakse u krivičnim postupcima vođenim za krivična dela: Silovanje iz člana 178. st. 3. i 4; Obljuba nad nemoćnim licem, čl. 179. st. 2. i 3; Obljuba sa detetom iz čl.180; Obljuba zloupotrebom položaja iz čl.181; Podvođenje i omogućavanje polnog odnosa iz. 183; Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju iz člana 185. st. 2. i 3; Prinudno zaključenje braka iz člana 187a; Vanbračna zajednica sa maloletnikom iz člana 190; Zlostavljanje i zanemarivanje maloletnog lica iz člana 193. stav 2; Trgovina ljudima član 388. i Trgovina maloletnim licem radi usvojenja iz člana 389, pravnosnažno okončanim tokom 2020. godine, obuhvaćeno je 58 predmeta u ukupno 85% viših i 76% osnovnih sudova, gde su postupci vođeni protiv 64 okrivljena za krivična dela učinjena na štetu 70 maloletnih oštećenih.

Monitoringom je utvrđeno da je preko 50% postupaka vođeno zbog **krivičnog dela** Vanbračna zajednica sa maloletnikom iz člana 190. KZ, nakon čega je najzastupljenije krivično delo Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica iz člana 193. KZ, sa 25%, obljuba sa detetom iz člana 180. KZ sa 8% i Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju iz čl. 185. KZ sa 7%, dok silovanje iz člana 178. st.3. i 4. KZ čini 4,9% svih dela za koja je vođen krivični postupak. Sva ostala dela obuhvaćena analizom, nisu se javila ili su u uzorku bila zastupljena sporadično.

Postupak je najčešće vođen protiv jednog okrivljenog (91%) a **učinioci** su najčešće (82%) bili muškarci, starosti 35-60 godina i neosuđivani (86%). Prethodna **veza između učinioca i oštećenog**, samo u 9% predmeta nije postojala. U 49% predmeta učinilac je bio emotivni partner oštećenog, a u 33% roditelj. **Pritvor** je određen za 17% okrivljenih i uglavnom je trajao do upućivanja na izvršenje kazne zatvora.

Maloletni oštećeni su u 90% predmeta ženskog pola, najčešće starosti 6-14 (29%) ili 15 godina (24%), podjednako sa prebivalištem u urbanom i ruralnom području, kao i sa polovično obezbeđenom podrškom punomoćnika, koji je u 84% postavljen po službenoj dužnosti.

Kako je u 27,6% predmeta sklopljen sporazum o priznanju krivičnog dela, a u 20,7% održano ročište za izricanje krivične sankcije, tako da je **glavni pretres održan** u 52% predmeta, a oštećeni mu je prisustvovao u 70% slučajeva oštećeni je bio prisutan, u 50% predmeta u pratnji zakonskog zastupnika, a u 71,5% slučajeva uz podršku članova porodice, a u 47% slučajeva oštećeni je imao **stručnu podršku na glavnom pretresu**, pri čemu se u 70% slučajeva radilo o podršci psihologa a u 10% slučajeva podršci socijalnog radnika iz Centra za socijalni rad. Samo u jednom predmetu, oštećeni je imao podršku/pratnju službe za podršku oštećenima i svedocima. Samo u tri predmeta oštećenom je dodeljen **status posebno osetljivog svedoka**. **Glavni pretresi su uglavnom (80%) bili javni**, a sud je prihvatao sve zahteve za isključenje javnosti koje je postavljao javni tužilac. **Svi javni pretresi održani su bez prisustva medija**, a samo u jednom predmetu sud je konstatovao da su predstavnici medija pokušali da prisustvuju pretresu ali da im to nije dopušteno jer glavni pretres nije bio javan. Oštećeni nije uvek ispitivan, a kao predominantan razlog tome, javlja se činjenica da je u velikom broju slučajeva okrivljeni priznao izvršenje krivičnog dela, pa je sud donosio odluku da se na pretresu izvode samo dokazi od značaja za odmeravanje kazne, a da se okrivljeni ne ispituje. U manjem broju slučajeva radilo se o oštećenima koji zbog uzrasta (4 oštećena) ili zaostalog duševnog razvoja (2 oštećena) nisu mogli biti ispitani. **34% maloletnih oštećenih ispitano više o jednog puta**. Ono što posebno zabrinjava je da su najviše puta (tri ili četiri puta) ispitane žrtve najtežih krivičnih dela protiv polne slobode. U dva predmeta ispitivanje je obavljeno primenom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka. Primedbe na način ispitivanja nisu evidentirane.

Samo 17% oštećenih istaklo je **imovinskopравни zahtev**, koji je opredeljen u 17% slučajeva i dosuđen samo u jednom predmetu dok su svi ostali oštećeni upućeni na parnicu.

U gotovo svim predmetima doneta je osuđujuća presuda. U pogledu **izrečenih sankcija**, dominira uslovna osuda sa 75%, prati je kazna zatvora sa 16%, a potom u zanemarljivom udelu novčana kazna (u po jednom slučaju kao glavna i sporedna kazna), rad u javnom interesu-izrečen samo jedno učiniocu i mere bezbednosti, mahom zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim, dok je u jednom slučaju izrečena i Mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi. **Žalba** je izjavljena protiv 13,8% presuda, a prvostepena presuda gotovo bez izuzetka potvrđena.

Uvod

Opšti cilj projekta CRIS (u daljem tekstu: Projekat) je da se unapredi položaj dece koja su uključena u pravosudni sistem RS sistematskom primenom postupaka i regulative koji štite prava deteta i dokazanom podrškom u postupcima. Ovo može uključivati unapređenje prava na saslušanje, pravo na informacije, pravo na zaštitu privatnosti, pravo na nediskriminaciju i princip najboljeg interesa deteta, u skladu sa preporukama Agencije EU za osnovna prava (FRA) „CFJ - perspektive i iskustva dece i profesionalaca“.

Svrha monitoringa/praćenja sudske prakse je da prikupi i analizira podatke iz sudskih spisa kako bi se utvrdilo kako se principi pravosuđa po meri dece (CFJ) primenjuju tokom sudskih postupaka i izradi konačni Izveštaj o praćenju sudske prakse (Izveštaj).

ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima, zajedno sa Međunarodnim komitetom spasa (IRC) i Centrom za prava deteta (CPD) i uz podršku Evropske unije (EU), realizuje dvogodišnji projekat koji ima za cilj da unapredi ishode za decu u kontaktu sa zakonom (CiCL) u Republici Srbiji (RS) kroz sistematsku primenu prava deteta i na dokazima zasnovane podrške u pravnim postupcima. Projekat uključuje sve relevantne aktere (pravosudne profesionalce i one koji rade u sistemu zaštite dece) sa ciljem identifikacije i ključnih oblasti koje je potrebno poboljšati u odnosu na pravosuđe po meri deteta; izgrađuje kapacitet relevantnih stručnjaka u oblasti podrške i poštovanja poštovanju prava deteta; unapređuje razumevanje dece o pravima koja im pripadaju u pravosudnom sistemu. Ovaj izveštaj, kao deo projekta “Pravda prilagođena deci” je nastao uz finansijsku pomoć UNICEF-a i Evropske unije (EU).

Direktni korisnici projekta su profesionalci u kontaktu sa decom u sudskim postupcima, studenti prava, deca i staratelji. Projekat ima za cilj da poboljša ishode za decu žrtve ili svedoke trgovine ljudima, decu bez pratnje i decu koja nisu prepoznata kao žrtve i svedoci krivičnih dela (deca žrtve eksploatacije kriminalnih aktivnosti).

U cilju utvrđivanja postojećeg stepena zaštite prava dece žrtava i svedoka u krivičnom postupku i predlaganja koraka za unapređenje ishoda za decu u nacionalnom pravosudnom sistemu, neophodno je sprovesti monitoring sudske prakse u što većem broju slučajeva, ipak ova potreba je ograničena epidemiološkom situacijom izazvanom pandemijom Covid-19 i Uredbom Vlade RS od 6. novembra 2020. kojom su uvedena ograničenja okupljanja na javnim mestima (u zatvorenom i na otvorenom) i ograničen broj ljudi u bilo kom zatvorenom prostoru, usled čega je bilo neophodno modifikovati planirani, odnosno razviti novi pristup praćenju sudske prakse u slučajevima koji uključuju decu žrtve i sprovođenje planirane analize prikupljenih podataka za konačni izveštaj.

Metodologija i postupak prikupljanja i obrade podataka

1. Metodološki pristup

Imajući u vidu okolnosti pomenute u uvodu, **modifikacije pristupa** su podrazumevale nekoliko ključnih pitanja:

- Umesto monitoringa suđenja koji bi podrazumevao prisustvo samim suđenjima, pristupilo se monitoringu sudske prakse, odnosno sudskih odluka.
- Posledično, ovo je podrazumevalo i potrebu da se monitoring ograniči po pitanju vremenskog perioda u kojem su analizirane odluke donete, budući da nije bilo moguće pratiti suđenja koja su u toku. U tom smislu, doneta je odluka da predmet analize bude sudska praksa u predmetima koji su pravosnažno okončani tokom 2020. godine.
- Imajući u vidu ranije pojašnjen tematski obuhvat CRIS projekta, uzeta je u obzir sudska praksa u posmatranom periodu za sledeća krivična dela učinjena na štetu deteta:
  - Silovanje iz člana 178. st. 3. i 4.
  - Obljuba nad nemoćnim licem, čl. 179. st. 2. i 3.
  - Obljuba sa detetom iz čl.180.
  - Obljuba zloupotrebom položaja iz čl.181.
  - Podvođenje i omogućavanje polnog odnosa iz. 183.
  - Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju iz člana 185. st. 2. i 3.
  - Prinudno zaključenje braka iz člana 187a,
  - Vanbračna zajednica sa maloletnikom iz člana 190.
  - Zlostavljanje i zanemarivanje maloletnog lica iz člana 193. stav 2.
  - Trgovina ljudima član 388. i
  - Trgovina maloletnim licem radi usvojenja iz člana 389.

Sprovođenje ove analize podrazumevalo je potrebu prikupljanja i analize zapisnika sa glavnih pretresa, kao presuda, imajući u vidu da epidemiološke mere nisu dozvolile neposredan uvid u sve spise predmeta. Imajući u vidu potrebu pristupa što većem broju sudskih odluka, kao i izuzetno kratke rokove za prikupljanje i obradu podataka, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (IKSI) je, u dogovoru sa projektnim timom ASTRA-e, odlučio da u proces prikupljanja podataka uključi Forum sudija Srbije (FORUM) kao partnersku organizaciju. Kroz ovo partnerstvo, oformljen je **tročlani ekspertski tim** u sastavu:

- dr Milica Kolaković-Bojović, viši naučni saradnik, rukovodilac projekta i ekspert zadužen za metodologiju
- dr Olga Tešović, sudija i predsednik Osnovnog suda u Požegi, monitor sudske prakse i
- Ivana Milovanović, sudija Višeg suda u Nišu, monitor sudske prakse

Monitoring sudske prakse sproveden je kroz sledeće faze:

Faza I: Izrada metodološkog okvira i upitnika za potrebe istraživanja- oktobar 2021.

Faza II: Obraćanje sudovima putem zahteva za prikupljanje informacija od javnog značaja - oktobar 2021.

Faza III: Analiza dokumentacije dobijene od sudova i popunjavanje upitnika- novembar 2021.

Faza IV: Obrada i analiza podataka iz upitnika i izrada nacrtu Izveštaja- decembar 2021.

Faza V: Izrada Finalnog izveštaja na srpskom i engleskom jeziku

2. Uzorak

Iako je zahtev za dostavljanje informacija dostavljen u svih 97 OS i VS na teritoriji RS, i iako sudovi imaju zakonsku obavezu da dostave ovu vrstu podataka, ne samo u predviđenom roku već do momenta zaključenja postupka obrade podataka, 10 OS, odnosno 15% i 6 VS, odnosno 24% nije odgovorilo na zahtev. Ipak, uzorak zasnovan na praksi 85% OS i 76% VS je više nego relevantan za izvođenje zaključaka i definisanje preporuka.

U pomenutom uzorku, 26 sudova, od čega 21 OS¹, a 5 VS², što predstavlja 32%, odnosno 20% od njihovog ukupnog broja, imalo je u 2020. godini pravnosnažno okončane postupke u 2020. godini za krivična dela koja su predmet analize. Ovih 26 OS i VS dostavilo je istraživačkom timu podatke o ukupno 58 predmeta, pri čemu su po broju predmeta prednjačili OS Kikinda (8 predmeta), OS Ruma (5 predmeta), OS Novi Sad (4 predmeta) i VS Novi Sad (4 predmeta), dok su ostali sudovi dostavili do 3 predmeta. U pomenutih 58 predmeta, krivični postupak je vođen protiv 64 okrivljena za krivična dela učinjena na štetu 70 oštećenih.

3. Izazovi

Pored nepotpunog odziva sudova i kašnjenja u dostavljanju podataka, najveći izazov za članove istraživačkog tima bila je neadekvatna i nekoherentna primena pravila o anonimizaciji odluka koje su dostavljene na analizu, a koja često nije izvršena u skladu sa Pravilnikom o zameni i izostavljanju (pseudonimizaciji/anonimizaciji) podataka u sudskim odlukama,³ čime je onemogućeno potpuno sagledavanje nekih od ključnih parametara.

¹ OS Novi Pazar, OS Pančevo, OS Ruma, OS Požarevac, OS Zrenjanin, OS Vranje, OS Šabac, OS Velika Plana, OS Pirot, OS Valjevo, OS Sombor, OS Ivanjica, OS Kikinda, OS Bor, OS Požega, OS Kragujevac, OS Novi Sad, OS Lebane, OS Subotica, Prvi OS Beograd, OS Loznica.

² VS Požarevac, VS Vranje, VS- Zaječar, VS Sombor, VS Novi Sad.

³ Pravilnik o zameni i izostavljanju (pseudonimizaciji/anonimizaciji) podataka u sudskim odlukama, usvojen na Opštoj sednici Vrhovnog kasacionog suda, na sednici održanoj 20. decembra 2016. godine

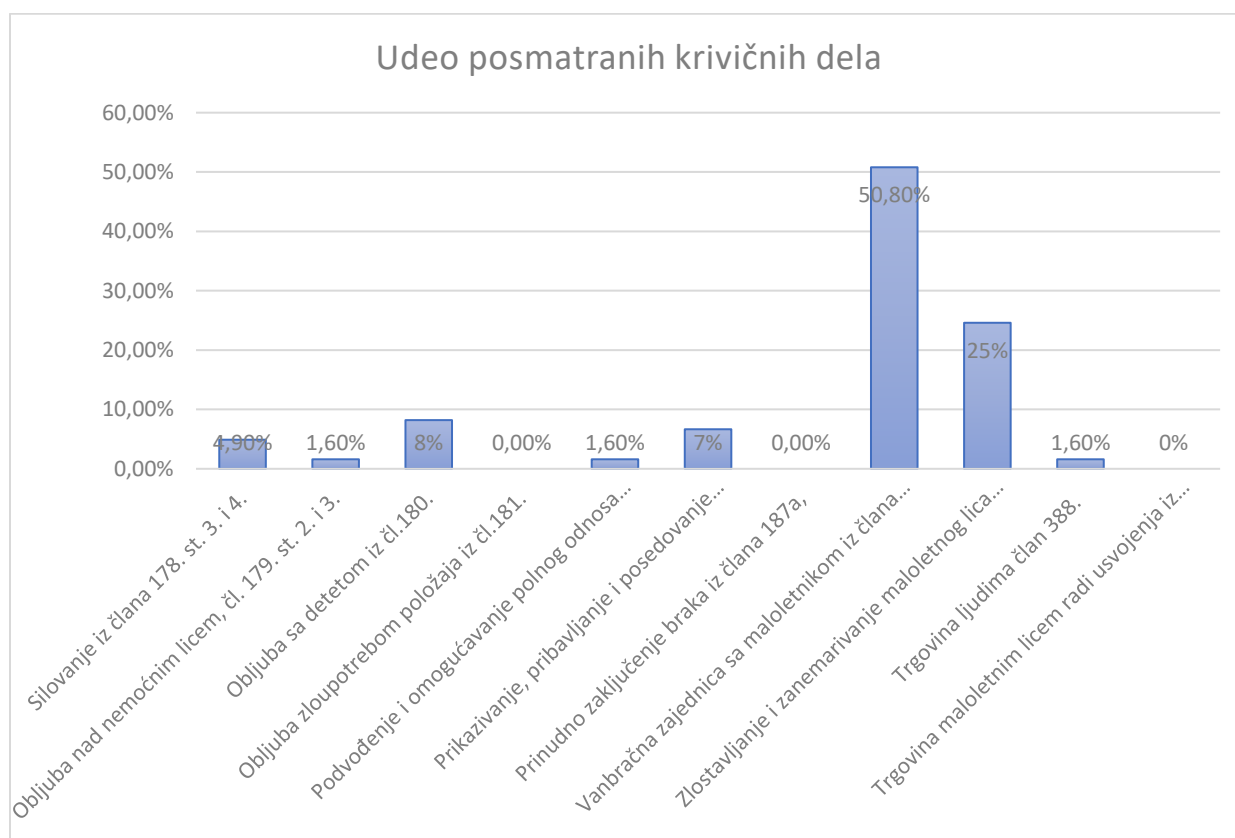

Nalazi

1. Struktura krivičnih dela

Analiza predmeta o kojima su sudovi dostavili informacije pokazala je da je preko 50% postupaka vođeno zbog krivičnog dela Vanbračna zajednica sa maloletnikom iz člana 190. KZ, nakon čega je najzastupljenije krivično delo Zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica iz člana 193. KZ, sa 25%, obljuba sa detetom iz člana 180. KZ sa 8% i Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju iz čl. 185. KZ sa 7%, dok silovanje iz člana 178. st.3. i 4. KZ čini 4,9% svih dela za koja je vođen krivični postupak. Sva ostala dela obuhvaćena analizom, nisu se javila ili su u uzorku bila zastupljena sporadično.

Grafik 1: Struktura krivičnih dela učinjenih na štetu deteta

Interesantno je da je, iako predominantno, krivično delo iz člana 190. KZ nejednako zastupljeno u sudovima, što ukazuje na potrebu da sprovedenja detaljnijih istraživanja koja bi pokazala da li statistički parametri korespondiraju rasprostranjenosti ovog krivičnog dela u praksi ili se pak radi o proaktivnijem postupanju policije, CSR i tužilaštva u nekim gradovima, dok se u drugim ova pojava tretira kao deo kulturološkog obrasca i ne procesuiraju.

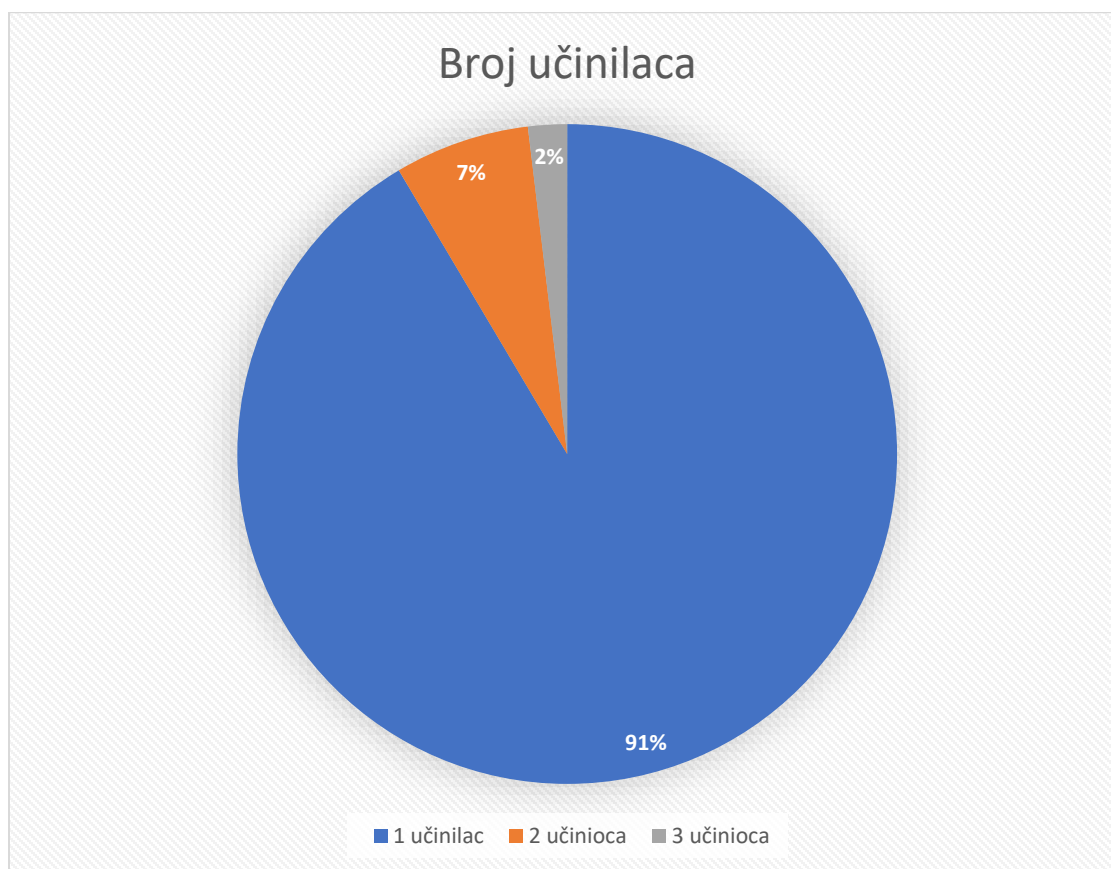

Pored toga, primetno je da su u nekim sudovima paralelno procesuirani učinioci krivičnog dela iz člana 190. st. 1 KZ i učinioci krivičnog dela iz člana 190, stav 2, odnosno roditelji ili staratelji koji su omogućili zasnivanje ovakve vanbračne zajednice, dok u drugim ovo nije bio slučaj, iako se iz iskaza okrivljenog i oštećenog moglo zaključiti da je bilo osnova za to. Isti komentar stoji i u pogledu krivičnog gonjenja roditelja, odnosno staratelja čije je zanemarivanje deteta dovelo do zasnivanja vanbračne zajednice.

2. Učinioci krivičnih dela izvršenih na štetu deteta

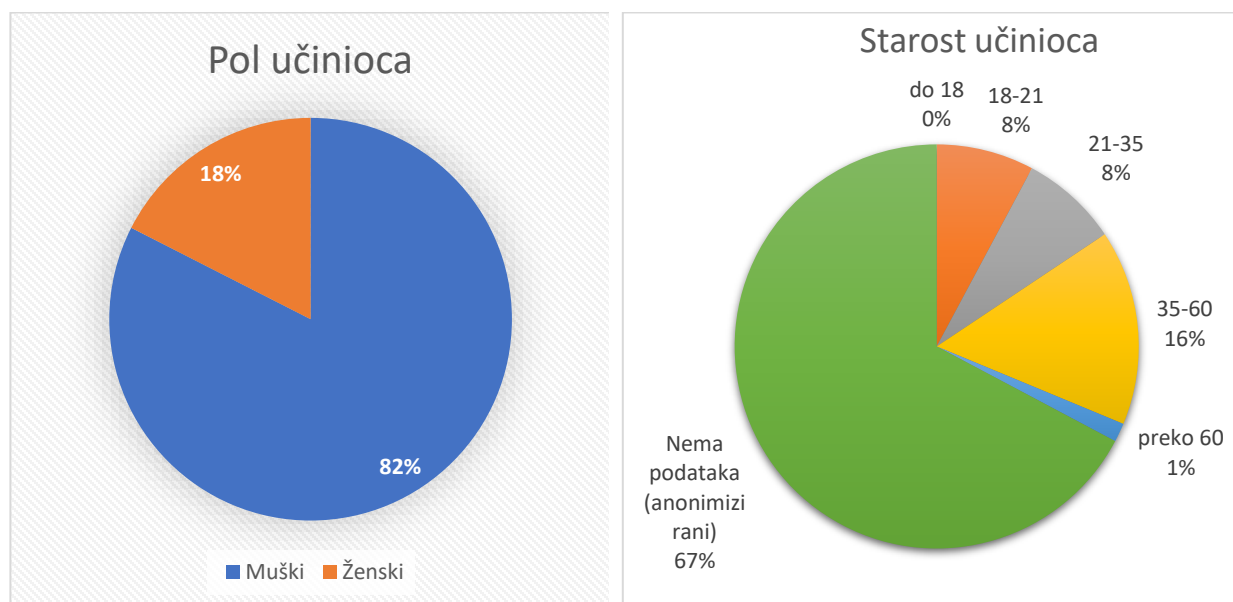
Kada je reč o profilu učinilaca krivičnih dela izvršenih na štetu maloletnika, čak u 91% predmeta postupak je vođen protiv jednog okrivljenog. U 7% predmeta postupak je vođen protiv dva okrivljena, dok su u 2% predmeta bila tri okrivljena. Važno je napomenuti da su predmeti sa dva ili tri okrivljena, po pravilu, bili oni u kojima su postupci vođeni zbog krivičnog dela iz člana 193, stav 2 KZ.

Grafik 2: Broj učinilaca krivičnih dela učinjenih na štetu deteta

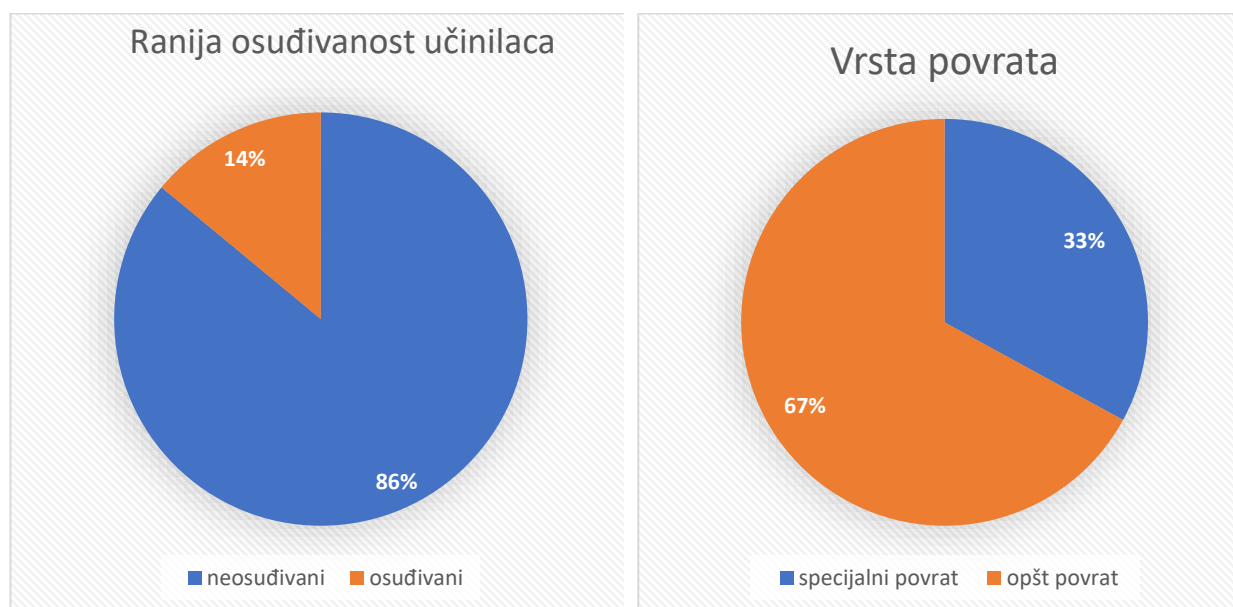
Kada je reč o **polu i starosti učinilaca**, iako su učinioci, očekivano, predominantno muškog pola (82%), zastupljenost žena kao učinilaca, u čak 18% nadilazi prosečnu zastupljenost ženskog pola među učiniocima krivičnih dela u RS, koji se prema podacima RZS kreće oko 10% ukupnog broja osuđenih lica.

Grafik 3: Pol i starost učinilaca

U pogledu **starosti učinilaca**, istraživački tim se suočio sa značajnom preprekom u vidu, ranije pomenute, nedosledne primene pravila o anonimizaciji odluka, tako da za čak 67% okrivljenih nije bilo moguće dobiti podatke o starosti okrivljenog. 16% učinilaca bilo je srednje životne dobi, odnosno starosti 35-60 godina, dok je po 8% činila populacija mlađih punoletnih lica i okrivljenih starosti 21-35 godina.

Grafik 4: Ranija osuđivanost učinilaca

Kada je reč o **ranijoj osuđivanosti**, u 14% se radilo o povratnicima, dok je 86% okrivljenih po prvi put izvršilo krivično delo. Predmet analize bila je i vrsta povrata, kod onih učinilaca koji su krivično delo obuhvaćeno analizom izvršili kao povratnici, pa se tako u 33,3% radilo o specijalnom, a u 67,7% o opštem

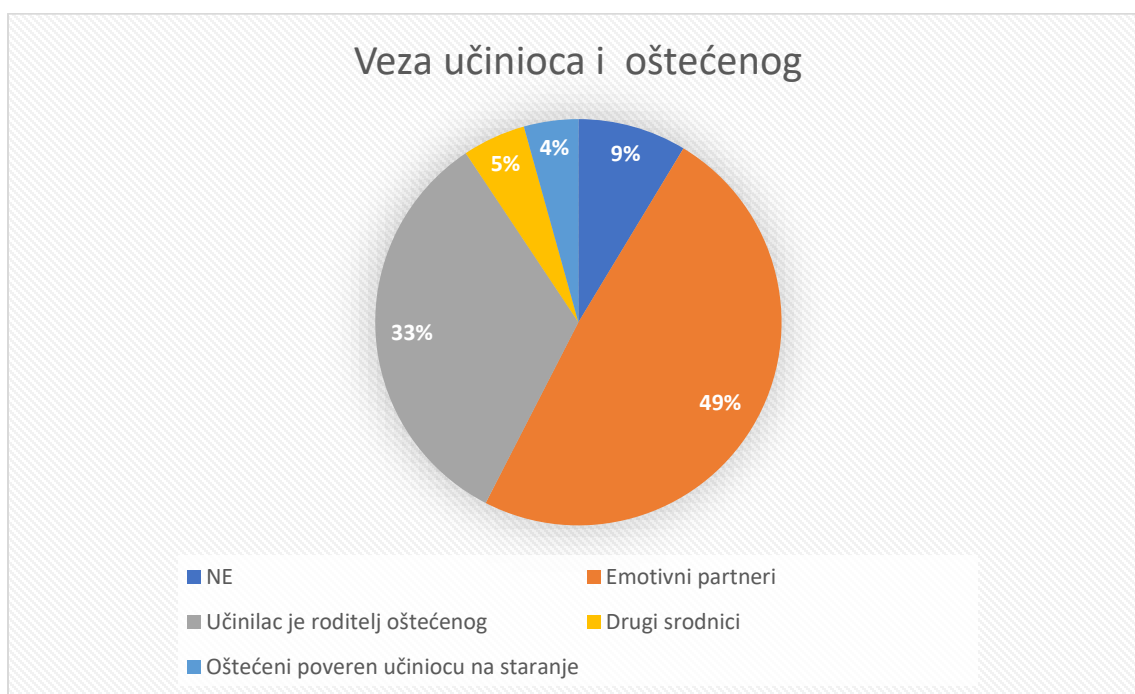
povratu. Važno je napomenuti da su svi iskrivljeni kod kojih se radilo o specijalnom povratu, bili okrivljeni za krivično delo Zlostavljanje i zanemarivanje maloletnog lica iz člana 193. KZ.

U pogledu **postojanja veze između učinioca i oštećenog**, u 9% predmeta ova veza nije postojala. U 49% predmeta učinilac je bio emotivni partner oštećenog i tu se gotovo bez izuzetka radilo o krivičnom delu iz člana 190. KZ. U 19,3% predmeta u kojima su okrivljeni i oštećeni emotivni partneri, iz vanbračne zajednice zasnovane sa maloletnikom rođeno je i zajedničko dete, pre ili u toku samog postupka. U određenim slučajevima, maloletnica sa kojom je zasnovana vanbračna zajednica, već je imala dete rođeno u prethodnoj vanbračnoj zajednici, što govori u prilog potrebi snažnog preventivnog delovanja u ovoj oblasti, i podizanja svesti, pre svega među devojčicama, ali i u široj društvenoj zajednici.

U 33% predmeta učinilac je roditelj, pri čemu je interesantno pomenuti da je udeo majki među roditeljima učiniocima krivičnih dela na štetu sopstvene dece 34,8%, što znači da su očevi češće ti koji vrše krivična dela na štetu deteta (ili da su ta dela takve prirode da se lakše i češće prijavljuju/otkrivaju/dokazuju).

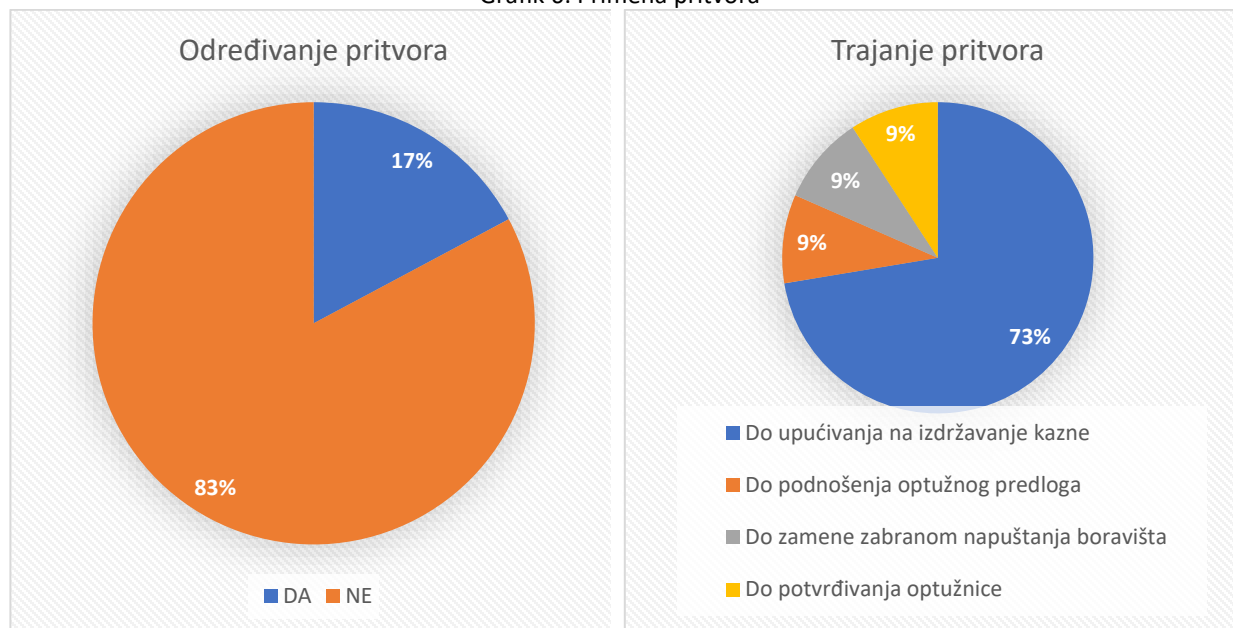
U 5% slučajeva, učinilac je bio drugi srodnik oštećenog, pa su se u ulozi eksploatatora iz člana 193. stav 2 KZ, javljale i bake i tetke oštećenih, a krivična dela protiv polne slobode činili su i rođena braća, ujaci i očuci maloletnih oštećenih. Poseban razlog za zabrinutost predstavlja i činjenica da su u nekoliko predmeta maloletne oštećene trpele višegodišnje seksualno nasilje od strane članova najuže porodice, pokušavale da to nasilje prijave obraćajući se majkama ili drugim članovima porodice, nakon čega su optuživane za laž i nastavljale da trpe nasilje. Ovo ukazuje na potrebu uspostavljanja efikasnih i lako dostupnih mehanizama za samostalno prijavljivanje krivičnog dela od strane deteta, uključujući i digitalne alate.

Grafik 5: Veza učinioca i oštećenog

Kada je reč o **primeni pritvora**, on je određen za 17% učinilaca, što odgovara procentualnoj zastupljenosti težih krivičnih dela. U pogledu trajanja pritvora, on je u svim predmetima određen u najranijoj fazi postupka a u 73% slučajeva je trajao sve do upućivanja osuđenog na izdržavanje kazne zatvora.

Grafik 6: Primena pritvora

3. Oštećeni

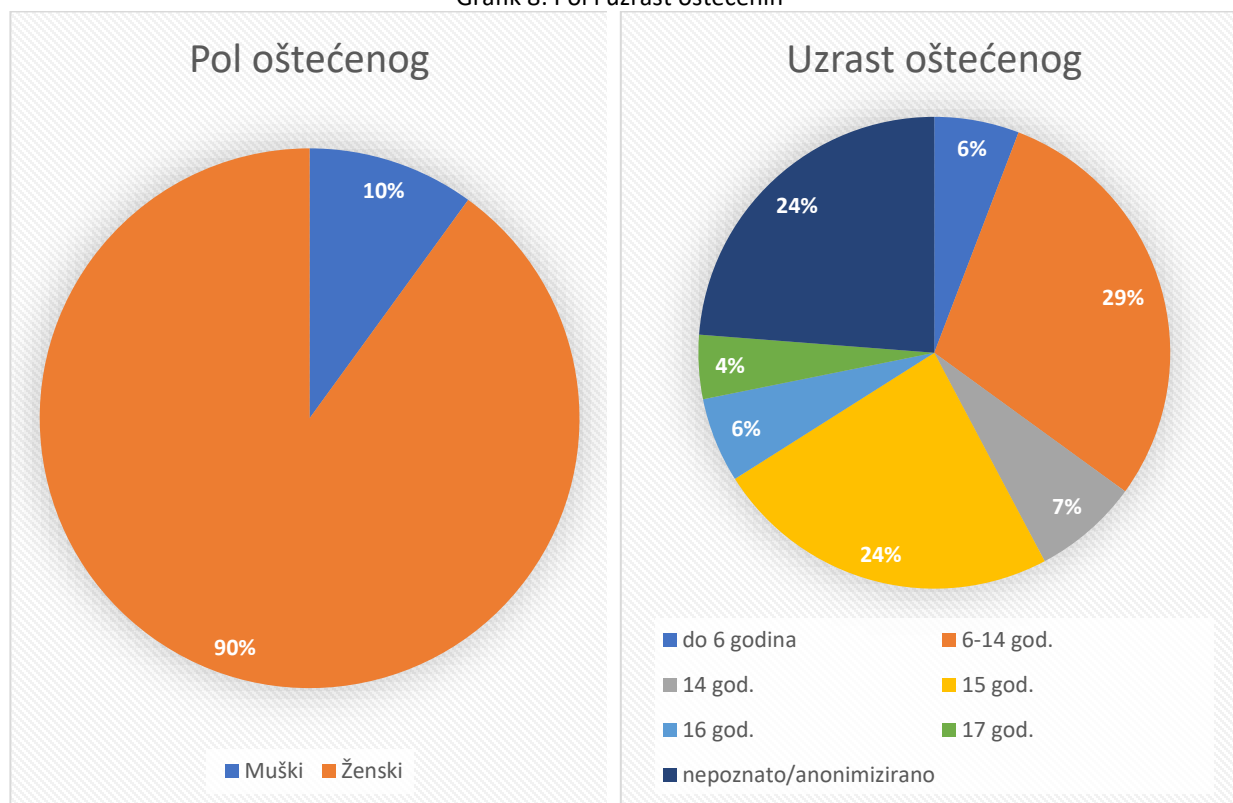
U 58 analiziranih predmeta, krivična dela su učinjena na štetu **70 maloletnih oštećenih**, pri čemu je u 84% predmeta bio jedan, u 11% dva, a u 5% predmeta tri maloletna oštećena.

Grafik 7: Broj oštećenih u postupku

U pogledu **pola i uzrasta oštećenih**, primena pravila o anonimizaciji donela je manje poteškoća nego kada je reč o okrivljenim, pa je tako bilo moguće precizno utvrditi da je 90% oštećenih bilo ženskog pola. Istovremeno, uzrasno najzastupljenija kategorija oštećenih bili su deca sa 29%, potom petnaestogodišnjaci sa 24%, koliki je i udeo oštećenih za koje su podaci o uzrastu bili anonimizirani. Uzrasne grupe do 6 god., 14 god. i 16 godina podjednako su zastupljene sa 6-7%, dok je sedamnaestogodišnjaka 4%.

Grafik 8: Pol i uzrast oštećenih

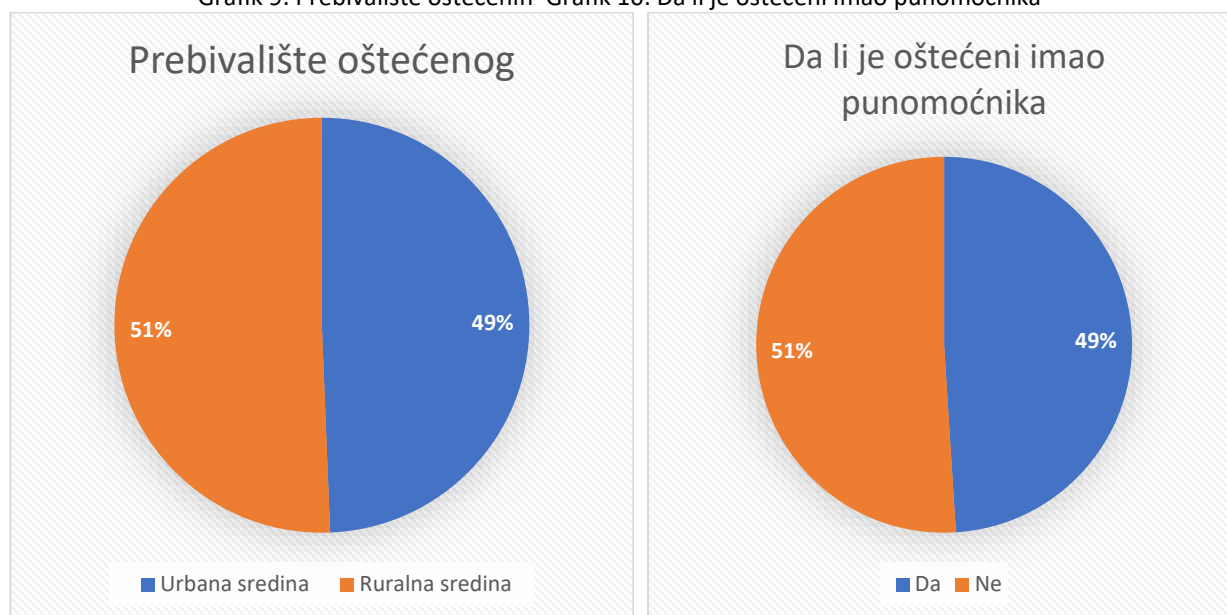

Analiza podataka o **prebivalištu oštećenog**, pokazala je da gotovo nema razlike u zastupljenosti kriminaliteta na štetu maloletnika u urbanoj i ruralnoj sredini, budući da je 51% krivičnih dela izvršen protiv maloletnika čije je prebivalište u ruralnoj, a 49% u urbanoj sredini.

Slična ujednačenost postojala je i po pitanju dostupnosti pravne pomoći maloletnom oštećenom, budući da je jednak broj maloletnih oštećenih **imao punomoćnika u postupku**.

U okviru ukupnog broja maloletnih oštećenih koji su imali punomoćnika, 16% njih je zastupao izabrani punomoćnik, dok je 84% njih zastupao punomoćnik postavljen po službenoj dužnosti.

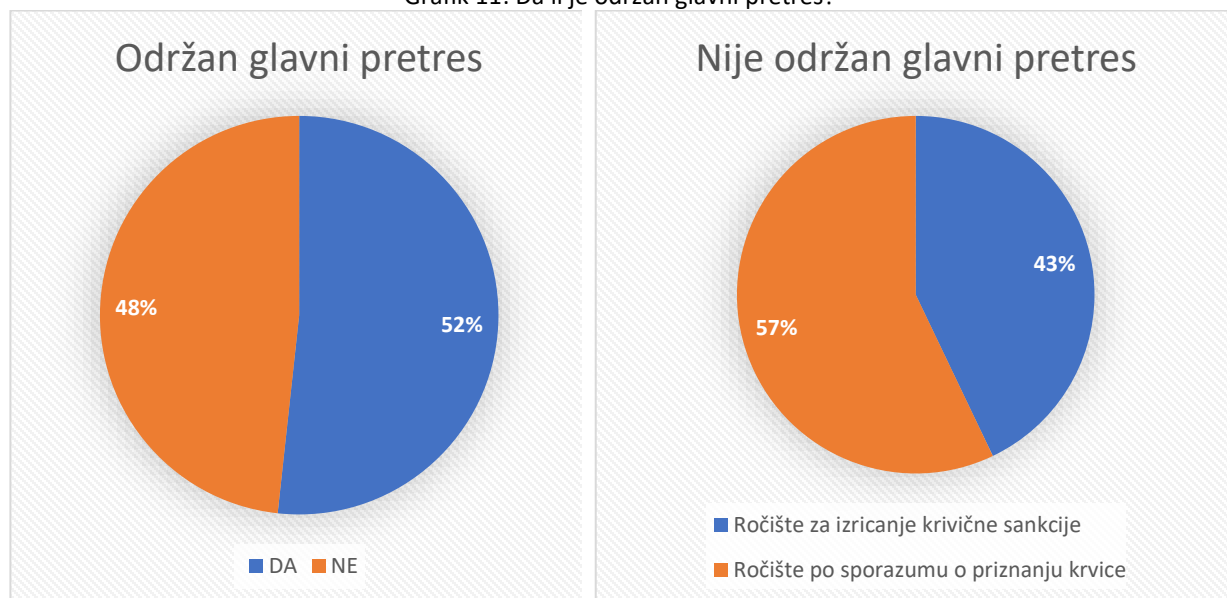
Grafik 9: Prebivalište oštećenih Grafik 10: Da li je oštećeni imao punomoćnika

4. Položaj oštećenog na glavnom pretresu

Imajući u vidu ranije pomenutu strukturu krivičnih dela zastupljenih u posmatranom uzorku, važno je napomenuti da u velikom broju predmeta (48%) nije održan glavni pretres. U predmetima u kojima nije održan glavni pretres, održano je ročište za izricanje krivične sankcije ili ročište po sporazumu o priznanju krivičnog dela.

Grafik 11: Da li je održan glavni pretres?

Kada je reč o **prisustvu oštećenog na glavnom pretresu**, u 70% slučajeva oštećeni je bio prisutan.

Kada je u pitanju **prisustvo zakonskog zastupnika**, oni su prisustvovali glavnom pretresu u 50% predmeta, pri čemu se najčešće radilo o roditeljima maloletnog oštećenog i predstavnicima Centra za socijalni rad, dok su u jednom predmetu podaci o zakonskom zastupniku bili anonimizirani.

Oštećeni je u 71,5% slučajeva na glavnom pretresu imao podršku članova porodice, pri čemu se uglavnom radilo o roditeljima, uz jednaku zastupljenost majki i očeva kao podrške. Samo u dva predmeta, majka i brat oštećene morali su biti udaljeni iz sudnice budući da je trebalo da budu ispitani u svojstvu svedoka.

Samo u tri predmeta oštećenom je dodeljen **status posebno osetljivog svedoka**, od čega u dva slučaja odlukom javnog tužioca. U ovim predmetima status je dodeljen žrtvama trgovine ljudima (1 oštećeni) i obljube sa detetom (dva oštećena).

U 47% slučajeva oštećeni je imao **stručnu podršku na glavnom pretresu**, pri čemu se u 70% slučajeva radilo o podršci psihologa a u 10% slučajeva podršci socijalnog radnika iz Centra za socijalni rad (CSR). Samo u jednom predmetu, oštećeni je imao podršku/pratnju **službe za podršku oštećenima i svedocima**.

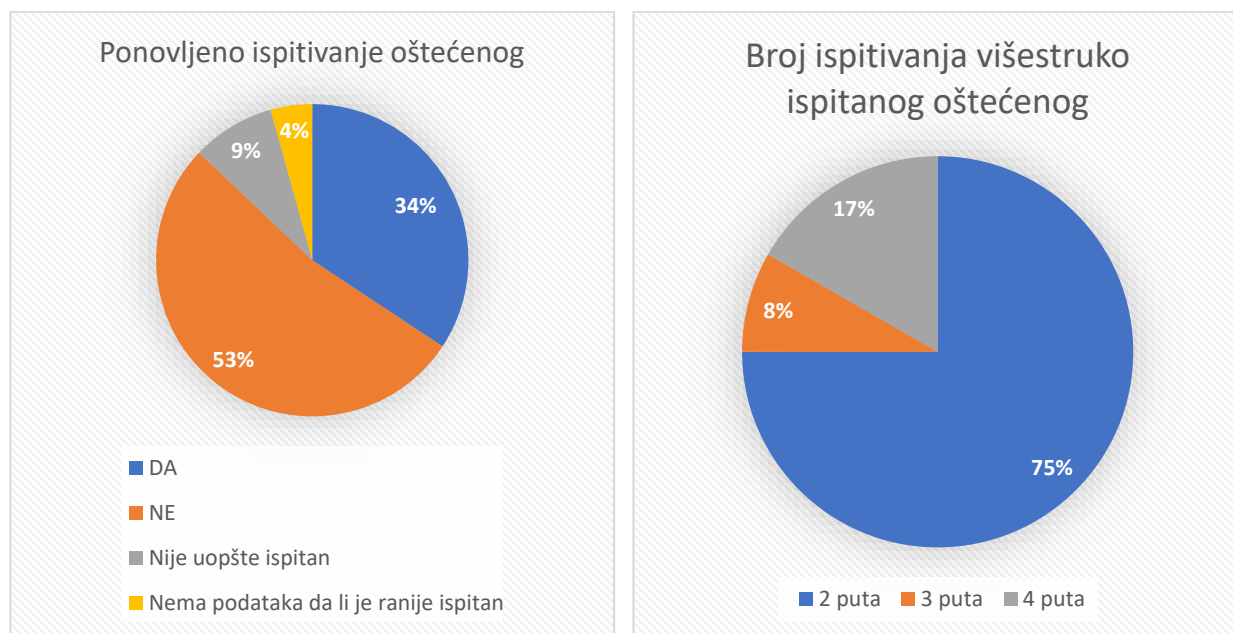
Glavni pretresi su uglavnom (80%) bili javni, a sud je prihvatao sve zahteve za isključenje javnosti koje je postavljao javni tužilac. **Svi javni pretresi održani su bez prisustva medija**, a samo u jednom predmetu sud je konstatovao da su predstavnici medija pokušali da prisustvuju pretresu ali da im to nije dopušteno jer glavni pretres nije bio javan.

Iako prisutan na glavnom pretresu u 70% slučajeva, oštećeni nije uvek ispitivan, a kao predominantan razlog tome, javlja se činjenica da je u velikom broju slučajeva okrivljeni priznao izvršenje krivičnog dela, pa je sud donosio odluku da se na pretresu izvode samo dokazi od značaja za odmeravanje kazne, a da se okrivljeni ne ispituje. Ovakva situacija u velikoj meri je ulovljena ranije opisanom strukturom krivičnih dela u analiziranom uzorku, gde dominira vanbračna zajednica sa maloletnim licem iz člana 190. Krivičnog zakonika. Osim toga, razlog za neispitivanje maloletnog oštećenog bila je i odluka sud da se pročita raniji iskaz, i zastupljenost ovog scenarija bila je podjednaka kao i zastupljenost odluke suda da ispita oštećenog. U manjem broju slučajeva radilo se o oštećenima koji zbog uzrasta (4 oštećena) ili zaostalog duševnog razvoja (2 oštećena) nisu mogli biti ispitani.

Kako je jedna od učestalih zamerki kada je reč o postupcima u kojima se maloletnici ispituju u svojstvu oštećenog, **višestruko ispitivanje**, posebna pažnja je posvećena ovom pitanju. U tom smislu, uočeno je da je 34% maloletnih oštećenih ispitano više o jednog puta. Među višestruko ispitanim, 75% njih je ispitano dva puta, 8% tri puta, dok je 17% maloletnih oštećenih ispitano čak četiri puta. Ono što posebno zabrinjava je da su najviše puta (tri ili četiri puta) ispitane žrtve najtežih krivičnih dela protiv polne slobode i da su iskaze najčešće ponavljale policijskom inspektor, stručnjacima CSR, javnom tužiocu i potom na glavnom pretresu.

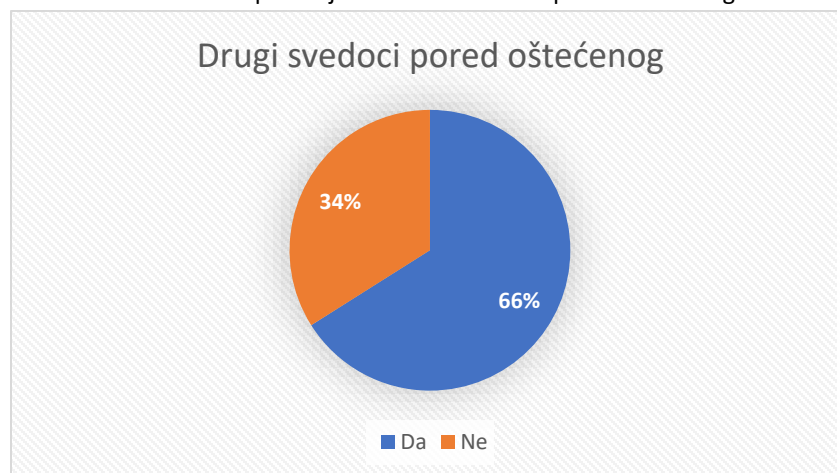
Grafik 12: Višestruko ispitivanje oštećenog

I pored toga, samo 12,5% oštećenih je **promenilo iskaz** tokom ponovljenog ispitivanja, pri čemu je interesantno da ni u jednom slučaju to nisu bile gore pomenute žrtve teških krivičnih dela protiv polne slobode, već po pravilu oštećene krivičnim delom vanbračna zajednica sa maloletnim licem iz člana 190. KZ-a. Ovo dodatno govori u prilog uzaludnosti i štetnosti višestrukog ispitivanja maloletnih žrtava.

U 66% analiziranih predmeta, na glavno pretresu su pored maloletnog oštećenog **saslušani i dodatni svedoci**. Najčešće se radilo o stručnjacima CSR i roditeljima maloletnog oštećenog, dok su sporadično saslušavani i hranitelji, direktori škola ili školski psiholozi koju pohađaju maloletni oštećeni i druga lica iz njihovog neposrednog okruženja.

Grafik 13: Ispitivanje dodatnih svedoka pored oštećenog

Kada je reč o susretu i/ili suočavanju maloletnog oštećenog sa okrivljenim u toku glavnog pretresa, u 50% slučajeva je **maloletni oštećenog ispitan u prisustvu okrivljenog** dok **suočavanje** nije primenjeno ni u jednom od analiziranih predmeta, što je značajno imajući u vidu da je u malom broju predmeta maloletnim oštećenima dodeljen status posebno osetljivog svedoka.

Iako je polovini ispitivanja maloletnog oštećenog prisustvovalo stručno lice (psiholog ili socijalni radnik CSR), samo u 30% **ispitivanje je obavljeno posredstvom tih stručnih lica**, dok su u ostalim situacijama samo prisustvovali ispitivanju koje je obavljeno neposredno.

U analiziranom uzorku nisu evidentirane **primedbe punomoćnika** na način postavljanja pitanja ili unošenja iskaza oštećenog u zapisnik, kao ni **intervencije sudije** u toku ispitivanja jer je smatrao da su neka pitanja irelevantna ili neprikladna. Isto važi i za **opomene sudije** okrivljenom i/ili njegovom advokatu ili **intervencije tužioca** jer je smatrao da su neka pitanja irelevantna ili neprikladna. Ovo samo po sebi ne znači da takve intervencije ili opomene nije bilo osnova ili potrebe, ali u nemogućnosti monitoringa suđenja, odnosno kroz monitoring sudske prakse, kao njegov supstitut, ovo nije moguće sa sigurnošću utvrditi.

Samo u dva predmeta preduzete su **posebne mere zaštite oštećenog**, ipak ovaj podatak ne treba tumačiti samo na osnovu apsolutnih brojeva, već i u svetlu strukture uzorka po pitanju zastupljenosti krivičnih dela, kao da i da su okrivljeni u većini postupaka za najteža krivična dela (trgovina ljudima, obljava sa detetom i sl) sklopili sporazum o priznanju krivičnog dela već u fazi istrage pa u ovim predmetima nije ni bilo glavnih pretresa, niti ispitivanja oštećenog. U jednom od dva predmeta koji su uključivali posebne mere zaštite, oštećena krivičnim delom silovanje iz člana 178, stav 3. KZ **izrazila je visok nivo straha i zabrinutosti za bezbednost**, budući da je zlostavljanje trajalo više godina, a okrivljeni bio član žrtvine uže porodice.

U oba predmeta **ispitivanje je obavljeno upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka**, pri čemu su oba protekla bez tehničkih smetnji, a jednom od njih je asistirao i tehničar.

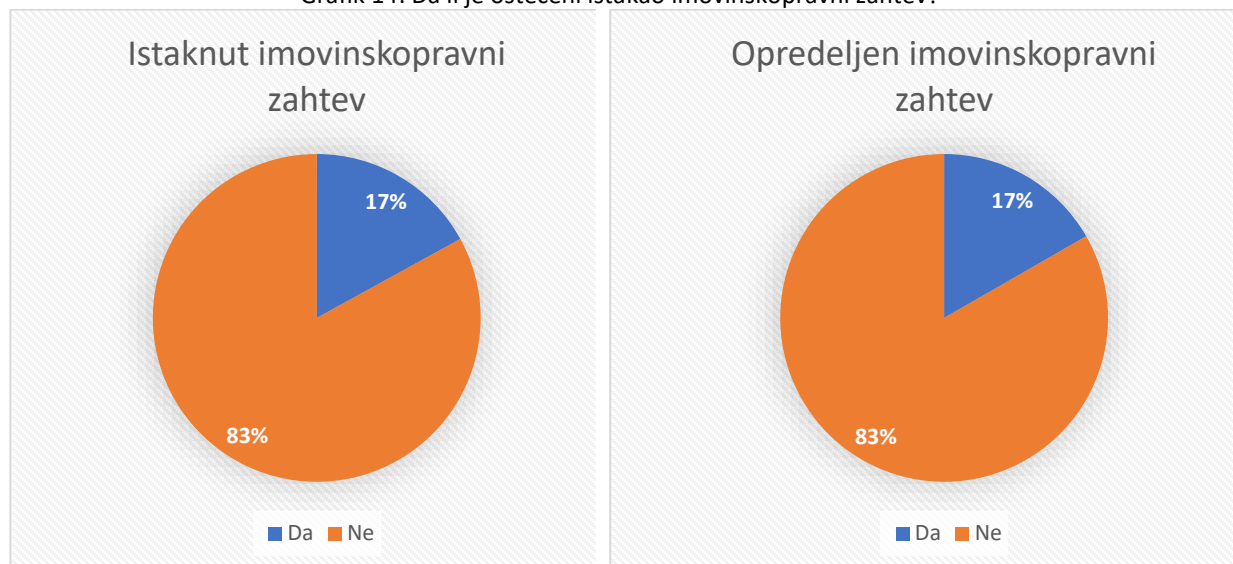
5. Imovinskopravni zahtev oštećenog

Brojne analize sprovedene poslednji godina ukazuju na potrebu značajnije intervencije u pogledu unapređenja prakse ostvarivanja imovinskopravnog zahteva. Imajući ovo u vidu, ovom pitanju je posvećena posebna pažnja.

Nalazi monitoringa u pogledu ostvarivanja prava oštećenog na imovinskopravni zahtev, pokazali su da je samo 17% oštećenih istaklo imovinskopravni zahtev. U okviru tih 17% koji su se odlučili na ovaj korak, ponovo samo 17% njih je svoj imovinskopravni zahtev i opredelilo.

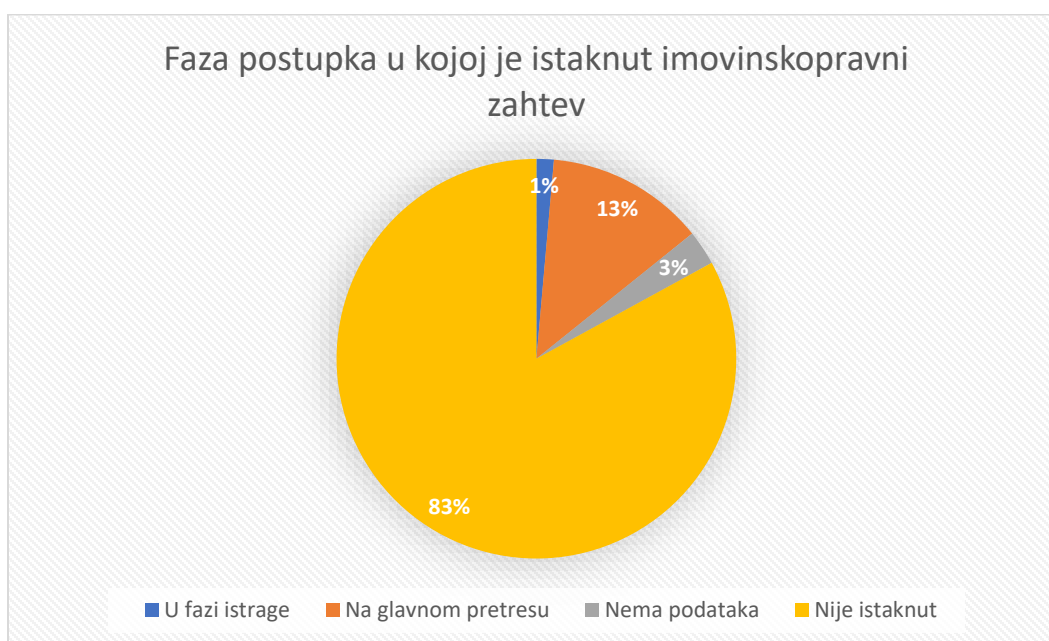
Grafik 14: Da li je oštećeni istakao imovinskopravni zahtev?

Malobrojni oštećeni koji su opredelili imovinskopravni zahtev, zahtevali su naknadu nematerijalne (jednom predmetu) i nematerijalne i materijalne štete (u jednom predmetu). Iznosi u se kretali u rasponu Od 400 hiljada do 1,1 miliona dinara.

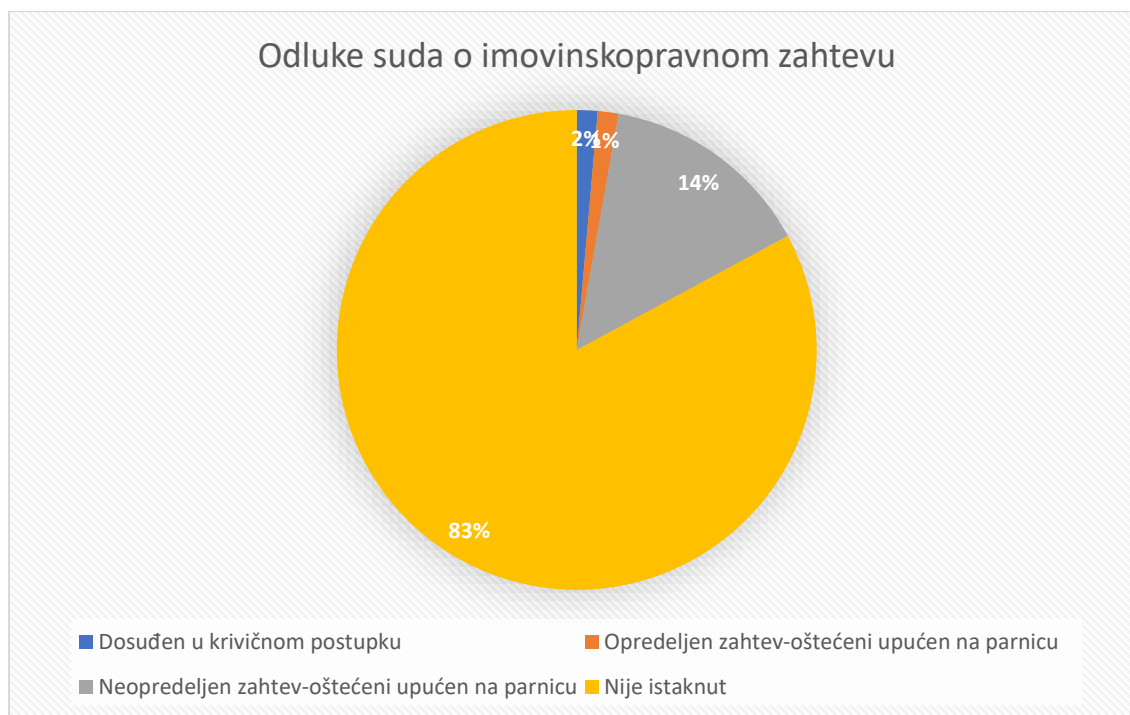
Kada je reč o **fazi isticanja imovinskopravnog zahteva**, oštećeni koji su uopšte istakli zahtev su to pretežno činili tek na glavnom pretresu.

Grafik 15: Faza postupka u kojoj je istaknut imovinskopravni zahtev

U pogledu **odluka suda o imovinskopravnom zahtevu**, poražavajući je podatak da je samo jednom od 70 oštećenih dosuđen imovinskopravni zahtev u krivično postupku. Ključni razlog tome je svakako činjenica da je samo 17% njih istaklo, a samo dvoje opredelilo zahtev, što ne menja ukupnu sliku o potpunoj nedelotvornosti mehanizma propisanog čl. 252-260. ZKP.

Grafik 16: Odluke suda o imovinskopravnom zahtevu

6. Sudske odluke

Uz izuzetak jednog postupka koji je okončan rešenjem o obustavi krivičnog postupka zbog odustanka javnog tužioca od krivičnog gonjenja, u odnosu na sve ostale okrivljene postupak je okončan osuđujućom presudom, odnosno rešenjem o izricanju mere bezbednosti (samo u jednom predmetu).

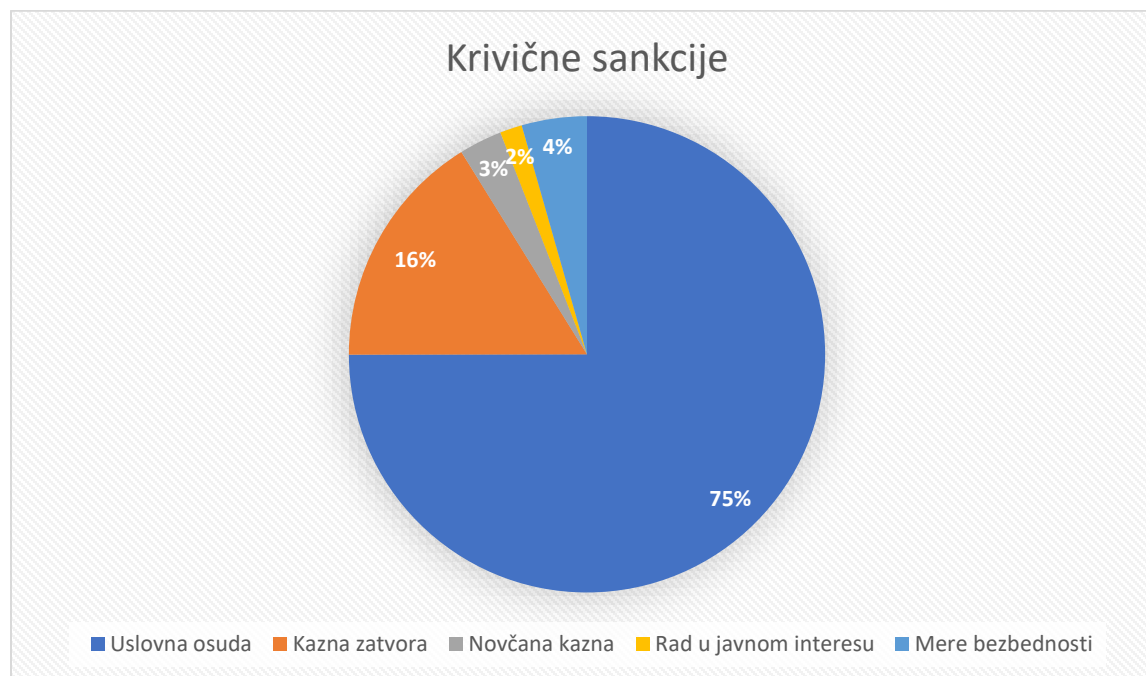
U pogledu **izrečenih sankcija**, dominira uslovna osuda sa 75%, prati je kazna zatvora sa 16%, a potom u zanemarljivom udelu novčana kazna (u po jednom slučaju kao glavna i sporedna kazna), rad u javnom interesu-izrečen samo jedno učiniocu i mere bezbednosti, mahom zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenim, dok je u jednom slučaju izrečena i Mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja na slobodi.

Primetno je da se za krivično delo iz člana 190. KZ određuje kratak rok provere (uglavnom 1 god) što nije adekvatno, naročito u slučaju kada se radi o zasnivanju vanbračne zajednice sa veoma mladim devojkicama. Za krivično delo iz člana 193, rok provere je najčešće bio 2 godine. Primetno je i da su za krivično delo obljuba sa detetom iz člana 180. KZ izrečene kazne u trajanju 5-7 godina, dakle bliže

posebnom minimumu. Suprotna situacija je sa krivičnim delom silovanje iz člana 178. st. 3 i 4. gde su izrečene kazne bliže posebnom maksimumu.

Grafik 17: Struktura krivičnih sankcija izrečenih učiniocima

7. Pravo na pravni lek

Sve odluke protiv koji je dozvoljen pravni lek sadržale su **pouku o pravnom leku** (žalbi, odnosno prigovoru u slučaju ročišta za izricanje krivične sankcije). U 30% analiziranih predmeta stranke su se odrekla prava na žalbu.

Žalba je izjavljena protiv 13,8% presuda, pri čemu je 25% žalbi izjavio javni tužilac a 75% branilac okrivljenog.

Samo u jednom slučaju presuda je po žalbi preinačena u delu o kazni i to tako što je kazna smanjena sa 8 na 6 godina zatvora, za krivično delo obljuba sa detetom iz člana 180. stav 2. u produženom trajanju. U svim ostalim predmetima, drugostepeni sud je potvrdio prvostepenu presudu (uz izuzetak jednog drugostepenog postupka za jednog od dva okrivljena, a koji je u trenutku sprovođenja analize i dalje bio u toku).

Ovako visok procenat potvrđenih prvostepenih presuda, ukazuje na adekvatan kvalitet postupanja prvostepenih sudova u postupcima za krivična dela učinjena na štetu maloletnih oštećenih.

Lista preporuka za unapređenje

1	Uspostaviti održive, poverljive i lako dostupne mehanizme osnaživanja maloletnih žrtava da prijave (seksualno) nasilje, naročito u kontekstima koji podrazumevaju da je nasilnik lice iz bliskog okruženja žrtve, uključujući digitalne alate za podnošenje prijave i efikasne procedure podrške i zaštite.
2	Unaprediti proaktivni pristup javnog tužilaštva i centara za socijalni rad u suzbijanju dečijih brakova (zasnivanja vanbračnih zajednica sa maloletnicima) uključujući procesuiranje roditelja i/staratelja koji omogućavaju zasnivanje i održavanje ovakvih zajednica.
3	Sprovoditi kampanje podizanja svesti među profesionalcima, kao i u okviru šire društvene zajednice o negativnim efektima i potrebi suzbijanja dečijih brakova/vanbračnih zajednica sa maloletnicima.
4	Izmenama i dopunama člana 153. Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica i/ili člana 104. Zakonika o krivičnom postupku uvesti mogućnost da saslušanju maloletnog oštećenog, pored zakonskog zastupnika, prisustvuje i osoba od poverenja po izboru deteta, osim u slučajevima kada organ postupka proceni da postoji sukob interesa.
5	Izmenama i dopunama Dela III Zakona o postupanju prema maloletnicima u krivičnom postupku, propisati obavezu, nadležnosti, uslove i postupak sprovođenja individualne procene potreba maloletnog oštećenog za zaštitnim i merama podrške i pomoći.
6	Preciznije regulisati i šire primenjivati upotrebu tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka za potrebe ispitivanja maloletnih oštećenih u krivičnom postupku, čime bi se redukovao rizik od sekundarne viktimizacije i smanjio broj ispitivanja oštećenog u postupku.
7	Dosledno primenjivati Smernice za odlučivanje o imovinskopravnom zahtevu u krivičnom postupku i uniformne obrasce čime bi se omogućilo krivičnim sudovima da donose odluke o imovinskopravnom zahtevu na bazi dobre prakse parničnih sudova po odštetnim zahtevima i unapredila delotvornost imovinskopravnog zahteva kao pravnog sredstva koje oštećenima stoji na raspolaganju u kontekstu prava oštećenog na reparaciju.
8	Izraditi i primenjivati obavezujuće uputstvo koje bi doneo Republički javni tužilac, na bazi osnova postavljenim u Smernicama Vrhovnog kasacionog suda, čime bi se unapredilo sprovođenje zakonske obaveze javnog tužioca da prikuplja dokaze od značaja za odluku o imovinskopravnom zahtevu, iz člana 256. Zakonika o krivičnom postupku.
9	Sprovoditi obuke sudija, javnih tužilaca i advokata koji postupaju kao punomoćnici oštećenih, čime bi se unapredila njihova svest i profesionalni kapaciteti za isticanje, opredeljivanje i odlučivanje o imovinskopravnom zahtevu oštećenog u krivičnom postupku.

Aneks I: Upitnik za potrebe prikupljanja podataka o sudskoj praksi

Napomena: U predmetima kojima je obuhvaćeno više okrivljenih i/ili više oštećenih, potrebno je za svakog okrivljenog, odnosno oštećenog odgovoriti na sva pitanja iz upitnika, tako što se u svakom poglavlju upitnika kopira blok redova tabele onoliko puta koliko ima okrivljenih, odnosno oštećenih.

UPITNIK ZA ANALIZU SUDSKE PRAKSE	
Ime, prezime i afilijacija istraživača:	
1. PODACI O SUĐENJU	
Mesto	
Sud	
Krivično delo (iz optužnice)	
2. PODACI O OKRIVLJENOM	
Da li je u postupku bilo više okrivljenih?	DA/NE (ukoliko je odgovor DA, navedi broj)
Pol okrivljenog	M/Ž
Starost okrivljenog u vreme izvršenja dela	
Ranija osuđivanost	DA/NE
	Višestruki povrat – DA/NE
	Istovrsno delo DA/NE
Veza sa oštećenim	DA/Ne Vrsta veze:
Broj identifikovanih oštećenih u postupku	
Drugi komentar:	
3. PODACI O OŠTEĆENOM	
Pol	muški/ženski

Starost oštećenog u vreme izvršenja dela	
Prebivalište:	URBANA/RURALNA SREDINA
Da li je oštećeni imao punomoćnika?	DA/NE Ako je odgovor da, da li je punomoćnik: a) Izabran b) Postavljen po službenoj dužnosti
Prisustvo zakonskog zastupnika/staratelja maloletnog oštećenog (roditelj, staratelj, predstavnik CSR)	DA/NE Vrsta/status zastupnika:
Da li je oštećenom dodeljen status posebno osetljivog svedoka? Ako jeste, na čiji predlog i čijom odlukom je ovaj status određen?	DA/NE Ako da, na čiji predlog? Čijom odlukom?
Drugi komentar:	
4. PODRŠKA OŠTEĆENOM	
Da li oštećeni ima pratnju/podršku psihologa, socijalnog radnika ili drugog profesionalca?	DA/NE Ako da, koje:
Da li oštećeni ima pratnju/podršku od strane službi za podršku oštećenima i svedocima?	DA/NE Ako da, o kom tipu službe se radi? a) Služba osnovana pri tužilaštvu ili sudu b) Služba Centra za zaštitu žrtava trgovine ljudima c) Služba osnovana pri NVO
Da li je oštećeni na glavnom pretresu imao podršku/pratnju porodice i/ili prijatelja?	DA/NE Koga:
Drugi komentar:	
5. INFORMACIJE PRUŽENE OŠTEĆENOM	
Da li je oštećeni informisan o pravima koja mu pripadaju u krivičnom postupku u skladu sa odredbama ZKP-a/ZMUKD-a?	DA/NE Kada: Od strane koga:
Drugi komentar:	

6. JAVNOST POSTUPKA	
Da li je bilo zahteva da se suđenje delom ili u celosti drži bez prisustva javnosti? Ako da, ko je podneo zahtev i iz kojih razloga i koji delovi nisu bili otvoreni za javnost?	DA/NE Objašnjenje:
Da li su mediji prisustvovali glavnom pretresu? Ako ne, objasnite.	DA/NE Ako da, da li im je bilo dozvoljeno da budu prisutni tokom celog suđenja? DA/NE Objašnjenje:
Da li je sud odobrio zahtev za isključenje javnosti? Ako ne, iz kojih razloga?	DA/NE Razlozi:
Drugi komentar:	
7. BEZBEDNOST OŠTEĆENOG	
Da li su preduzete posebne mere procesne zaštite oštećenog? Ako da, koje? Ko je postavio zahtev? Koja je bila odluka suda?	DA/NE Na čiji zahtev? Koje mere?
Da li je oštećeni izrazio na suđenju strah ili zabrinutost za svoju bezbednost i – ako jeste kakva je bila reakcija suda?	DA/NE Ako DA- reakcija suda?
Da li je okrivljenom određen pritvor?	DA/NE Ako Da-u kojoj fazi postupka: Koliko vremena je proveo u pritvoru i u kojoj fazi postupka je pritvor ukinut:
Drugi komentar:	
8. ISPITIVANJE OŠTEĆENOG	
Da li je oštećeni ranije ispitivan u istom predmetu – ako jeste, koliko puta i pred kojim organom postupka?	DA/NE Ako DA, koliko puta? Javni tužilac/sud:
Da li je oštećeni promenio iskaz u odnosu na ranije dat iskaz?	DA/NE
Da li je umesto ponovnog ispitivanja pročitano prethodno dat iskaz oštećenog?	DA/NE

Da li je oštećeni saslušan u prisustvu okrivljenog/ih?	DA/NE
Da li je vršeno suočenje oštećenog i okrivljenog/svedoka?	DA/NE
Da li je oštećeni saslušan u prisustvu javnosti i/ili medija?	DA/NE
Ako oštećeni ima status posebno osetljivog svedoka ili je maloletno lice: Da li ispitivanju prisustvuje punomoćnik ili zakonski zastupnik/staratelj oštećenog?	DA/NE Ako DA, navedite koje lice?
Da li je ispitivanje obavljeno uz pomoć psihologa, socijalnog radnika ili drugog stručnog lica – ako jeste navedite kog lica?	DA/NE Ako DA, navedite kog lica?
Da li je ispitivanje vršeno upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka – ako jeste, gde se nalazio oštećeni (druga prostorija suda, stan, CSR)	DA/NE Ako DA, gde je boravio oštećeni za vreme ispitivanja? DA/NE
Da li je ispitivanju upotrebom tehničkih sredstava za prenos slike i zvuka prisustvovao tehničar?	DA/NE
Da li je bilo tehničkih smetnji u toku ispitivanja?	DA/NE
Da li je punomoćnik oštećenog imao primedbi na način postavljanja pitanja ili unošenja iskaza oštećenog u zapisnik?	DA/NE Komentar:
Da li je sudija intervenisao u toku saslušanja jer je smatrao da su neka pitanja irelevantna ili neprikladna. Ako da, opiši šta se dogodilo.	Intervencija sudije: Opis:
Da li je sudija uneo u zapisnik opomene okrivljenom i njegovom advokatu?	DA/NE
Da li je tužilac intervenisao u toku saslušanja jer je smatrao da su neka pitanja irelevantna ili neprikladna. Ako da, opiši šta se dogodilo.	Intervencija sudije: Opis:
Drugi komentar:	
9. IMOVINSKOPRAVNI ZAHTEV	
Da li je oštećeni istakao imovinskopravni zahtev? Da li je bilo zahteva za naknadu štete? Ako da, ko je podneo zahtev? Za koju vrstu štete? Kolika suma je zahtevana?	DA/NE
U kojoj fazi postupka je istaknut imovinskopravni zahtev?	

Na šta se odnosio Imovinskopravni zahtev?	a) Naknada štete _____ (traženi iznos) b) Povraćaj stvari c) Poništaj pravnog posla
Koja je bila odluka suda po zahtevu?	a) Usvojen u celosti b) Usvojen delimično (objasni)
Drugi komentar:	
10. TOK SUĐENJA	
Ko je još osim oštećenog ispitan u svojstvu svedoka?	
Drugi komentar:	
11. ISHOD POSTUPKA	
Vrsta odluke	a) Osuđujuća presuda b) Oslobođajuća presuda c) Odbijajuća presuda (navedi osnov) d) Rešenje o izricanju mere bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi
Delo za koje je okrivljeni oglašen krivim	
Vrsta izrečene krivične sankcije	
Visina izrečene sankcije	
Da li je prvostepena odluka sadržala pouku o pravnom leku i dali je pouka bila u skladu sa odredbama ZKP-a?	DA/NE Komentar:
Da li je protiv prvostepene presude izjavljena žalba i a ko da, ko je izjavio žalbu?	DA/NE Žalbu izjavio:
Kakva je odluka doneta po žalbi? (posebno navesti odnos sankcije izrečene prvostepenom i drugostepenom presudom)	
Drugi komentar?	
12. OSTALI KOMENTARI:	

